

Ondrej Š e d o

**Stopy kováčskej výroby na sídlisku púchovskej kultúry
v Lopušných Pažitách (okr. Čadca)**

V rokoch 1979 a 1980 uskutočnil Archeologický ústav SAV a Kysucké múzeum záchranný výskum v Lopušných Pažitách. Údolie Vadičovského potoka, východného prítoku Kysuce, v týchto miestach zvierajú výbežky bradlového pásma Kysuckej vrchoviny. Na pravom brezu je to Prašivá (592 m) s miniatúrnym opevnením púchovskej kultúry a so súčasným sídliskom na JZ svahu. Na náprotivnom brehu potoka ležalo výšinné sídlisko v polohe Zárečie a Podhuboč (493 m), nad ním sa dvíha vrch Malé Ostré (586 m) s opevnením.

Sídlisko pod Malým Ostrým bolo podľa výsledkov doterajších výskumov (Šedo 1981 - 1982, 35-39) užívané predovšetkým v predpúchovskom období a v závere laténskej fázy púchovskej kultúry. Zistili sa tu chaty a zásobnicové jamy bežné na sídliskách agrárneho charakteru. Vzhľadom na polohu v horskom teréne nie je vylúčené, že významnú úlohu mal chov dobytka. Nálezy dovoľujú uvažovať o výrobe keramiky (dovážali sa jemné, na kruhu vytáčané nádoby), o spriadaní nití a tkaní látok. Niekoľko zvieracích rebier má ohladené hrany, k čomu mohlo dojsť pri úprave koží.

Vrchol Malého Ostrého poskytoval prirodzenú ochranu počas celej existencie sídliska na Zárečí a Podhuboči. Valy a dlhší čas užívané objekty vznikli v závere laténskej fázy púchovskej kultúry a najmladšie nálezy patria do prechodného laténsko-rímskeho horizontu. Našla sa tu keramika, početné zvieracie kosti, prasleny, žarnovy, zlomky nožov, kamene do prakov, hrot šípu a oštep.

Neobvyklým nálezom je hrudka limonitickej železnej rudy. Dokazuje, že obyvatelia opevnenia poznali niektorý zo zdrojov suroviny na výrobu železa. V bližšom okolí, rovnako ako na celom severozápadnom Slovensku sú takéto miesta nepočetné.

V 18. a 19. stor. pracovali železiarske huty v Starej Bystrici zásobované rudou z Lutišskej doliny vo východnej časti Kysuckej vrchoviny a v Krasňanoch spracovávali rudu zo Z okraja krivánskej časti Malej Fatry, z okolia Varína. V oboch prípadoch nepresahuje vzdialenosť od Lopusných Pažití 10 km. Lutiše ležia v oblasti, v ktorej doterajší výskum ešte nezistil presvedčivé doklady osídlenia pred obdobím valašskej kolonizácie. Nemáme dosiaľ oporu ani pre možný prospektorský záujem. Zdá sa pravdepodobnejšie, že ruda z Malého Ostrého pochádza z okolia Varína. Jej ťažba v dobe rímskej je nepochybná (viď ďalší text) a navyše z tejto časti Žilinskej kotliny prechádzala na Kysuce komunikácia chránená tromi opevneniami a výšinnými sídliskami púchovskej kultúry (Šedo 1981-1982, 52).

V priestore medzi sídliskom a opevnením na Malom Ostrom bola pri výstavbe kameňolomu porušená vrstva, ktorá obsahovala pôrovitú, s najväčšou pravdepodobnosťou kováčsku trosku a keramiku z laténsko-rímskeho horizontu, datovaného K. Pietom (1982, 162) do stupňa B_{1a}. Súčasťou vrstvy bola hrotitá jama vyplnená množstvom čierneho prachu a kusmi dreveného uhlia. Nálezy nepochybne indikujú existenciu výrobného objektu na tomto mieste. Prekvapujúce je však jeho umiestnenie na mimo-riadne strmom svahu. Ten ďalej stúpa k temenu vrchu a je v úseku dlhom asi 100 m takmer neschodný. Južná expozícia vylučuje využívanie vetra pri výrobnom procese. Ani veľká vzdialenosť od jadra sídliska v záujme ochrany pred požiarom neprichádza do úvahy. Ploch bez osídlenia na miernejších svahoch v okolí je všade dostatok.

O jame s dreveným uhlím možno pripustiť, že slúžila k jeho výrobe. To však do určitej miery oslabujú poznatky o objektoch, u ktorých je takáto funkcia nepochybne dokázaná (Pleiner 1958, 65-66). Bývajú to jamy válcovitého tvaru so širokým dnom. Najbližšie okolie sídliska a opevnenia bolo nepochybne značne presvetlené, bez početnejších stromov. Výhodnejšie by bolo prinášať na miesto už hotový produkt a nie ťažké kusy dreva.

Pri výskume na opevnení púchovskej kultúry v Divinke

(Moravčík 1972, 27-28) sa našli výrobné objekty so železnou troskou, umiestnené rovnako na strmom svahu. Na základe súčasného stavu výskumu sa však nedá určiť, či ležali vo vnútri opevnenej plochy, alebo v jej blízkosti, z vonkajšej strany valu. Na najvýznamnejšej sídliskovej aglomerácii púchovskej kultúry v Liptovskej Mare sa zistili objekty s dokladmi práce so železom na dvoch otvorených sídliskách v širšom okolí centrálného opevnenia (Pleiner 1982, 129).

Úplne iný obraz umiestnenia objektov na výrobu a spracovanie železa v priebehu mladšej fázy staršej doby rímskej poskytuje situácia v severnej časti Žilinskej kotliny. V okolí Varína, mimo osídlenej oblasti, sa uskutočňovala extenzívna výroba železa využívajúca miestne surovinové zdroje. Hutnícke zariadenia sa zistili na návršiach a svahoch, pravidelne pri výdatných prameňoch alebo potokoch (Šedo 1977, 267; Pieta - Moravčík 1985, 193-195; Pleiner a kol. 1984, 32). Súčasná sídliská sa už neviazali na výšiny, nachádzame ich v blízkosti inundácií, v polohách, ktoré neposkytovali výraznejšiu prirodzenú ochranu. V západnej časti Žilinskej kotliny, vo vzdialenosti 14 km od Varína sa v Žiline - Závodí a Stražove našla železná troska vo výplni sídliskových objektov a chát. Často sa tu objavovala provinciálna keramika, zlomky sklenených nádob a jantár (Šedo 1977, 263; Moravčík 1980, 176-177). To je dokladom hospodárskej prosperity a kontaktov so vzdialenými územiami.

Doterajšie nálezy z geograficky blízkeho okolia neumožňujú dospieť k jednoznačnému výkladu situácie na svahu Malého Ostrého. Zatiaľ môžeme iba predpokladať, že pre umiestnenie výrobného objektu bola rozhodujúca blízkosť opevnenia, ktoré malo poskytovať ochranu výrobnej činnosti.

Na pomerne rozsiahlej ploche sledovanej v dobe výskumu sa nezistila (mimo jediného neistého zlomku) železná troska. Počas celej existencie sídliska teda získavali jeho obyvatelia železné výrobky odinakiaľ. Hrudka rudy sa našla na opevnení, ktoré bolo najviac využívané v závere osídlenia, vrstva so železnou troskou a jama s dreveným uhlím patria nepochybne do doby pred opustením sídliska, do tzv. katastrofického horizontu (Pieta 1982, 162). V oblasti púchovskej kultúry vtedy výrazne klesol počet osídlených miest a na mnohých lokalitách sa

objavujú stopy deštrukcií. Prestala výroba jemnej, na kruhu vytáčanej keramiky a objavujú sa iba jej napodobeniny vyrábané v rukách, ktoré sú doložené i na opevnení na Malom Ostrom. V dobe nepokojov došlo asi aj k rozbitiu systému distribúcie železných výrobkov. To vyvolalo potrebu organizovať výrobu v rámci sídliska s agrárnym charakterom.

Literatúra

- Moravčík, J. 1972: Najstaršie osídlenie Žiliny. In: Halaj, D. - Marsina, R. a kol.: Žilina - dejiny a prítomnosť. Žilina.
- 1980: Nové archeologické nálezy v Považskom múzeu v Žiline. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1978. Nitra, s. 175-180.
- Pieta, K. 1982: Die Púchov - Kultur. Nitra.
- Pieta, K. - Moravčík, J. 1985: Železiarne z doby rímskej vo Varíne. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1984. Nitra, s. 193-195.
- Pleiner, R. 1958: Základy slovanského železárskeho hutníctví v českých zemích. Praha.
- 1982: Untersuchungen zur Schmiedetechnik auf der Keltischen Oppida. PA LXXIII 1982, s. 86-173.
- Pleiner, R. a kol. 1984: Dějiny hutníctví železa v Československu 1. Od nejstarších dob do průmyslové revoluce. Praha.
- Šedo, O. 1977: Chata z doby rímskej v Žiline - Závodi. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976. Nitra, s. 263.
- 1977: Stopy ťažby a spracúvania železnej rudy v chotári Varína. Archeologické výskumy a nálezy v roku 1976. Nitra, s. 276.
- 1981-1982: Archeologické bádanie a poznatky o procese osídľovania Kysúc. Správy a informácie - Kysucké múzeum 5 - 6, 1981-1982, s. 19-59.